

Yttrande över promemorian Säkerhetszoner – ökade möjligheter för polisen att visitera för att förebygga brott (Ds 2023:31)

(Ju2023/02781)

Riksdagens ombudsmän (JO) har bjudits in att lämna synpunkter på promemorian. Utifrån de aspekter som JO i första hand har att beakta vill jag föra fram följande.

Inledning

Enligt förslaget ska Polismyndigheten få besluta om att införa en s.k. säkerhetszon i ett visst område, om det med hänsyn till en konflikt mellan grupper finns en påtaglig risk för brottslig verksamhet som innefattar skjutning eller sprängning i området, och åtgärden är av synnerlig vikt för att förebygga eller förhindra sådan brottslig verksamhet. Inom zonen ges polisen utökade befogenheter att kroppsvisitera personer och genomsöka transportmedel för att söka efter vapen eller andra farliga föremål.

Förslaget avstyrks. Jag välkomnar dock att det införs ett generellt dokumentationskrav för kroppsvisitationer enligt polislagen.

Säkerhetszoner

Utredaren anger att den allvarliga våldsutvecklingen kopplad till kriminella nätverk gör att polisen behöver bättre brottsförebyggande verktyg. Typfallet är när det skett en skjutning, sprängning eller liknande. Timmarna och dagarna omedelbart efter en sådan händelse är kritiska, och risken för hämndaktioner och en upptrappning av konflikten är då stor.

I promemorian anges att nuvarande befogenheter i stor utsträckning används av polisen och att personer som har en klar koppling till kriminella nätverk oftast kan kontrolleras. Det nämns att det dock alltid finns ett okänt antal personer som kan agera för nätverken utan att polisen vet om det. Som exempel anges barn och personer som rekryteras utifrån, inte sällan från andra delar av landet.

Jag har nyligen genomfört en bred granskning av polisens tillämpning av de aktuella bestämmelserna i polislagen, varvid jag inspekterade fyra lokalpolisområden. Vid inspektionerna granskade jag ett stort antal ingripanden och samtalade med poliser i yttre tjänst, vilket gav mig ett gediget underlag. (Se mitt beslut den 26 september 2023, dnr 2199-2023.)

Den bild jag fick vid inspektionerna visar att polisen i stor utsträckning redan kontrollerar många personer i problemtungda områden. Detta gjordes särskilt efter att ett våldsbrott hade begåtts och när det fanns en ökad risk för hämndaktioner. Jag hade inte anledning att föra fram några invändningar om att det saknats lagstöd för ingripandena i och för sig.

Ett beslut om att inrätta en säkerhetszon förutsätter att det finns en påtaglig risk för allvarlig brottslighet av visst slag. Jag kan inte se annat än att det i de allra flesta fall då också finns en sådan förhöjd risk för brott som ger polisen rätt att använda nuvarande brottsförebyggande befogenheter. I promemorian finns ingen övertygande argumentation om varför de bestämmelserna inte räcker. Det saknas också en redovisning av och överväganden om varför andra, mindre långtgående lagstiftningsåtgärder inte är tillräckliga. Jag ifrågasätter att det för de aktuella situationerna finns ett så stort behov av utökade befogenheter att det är motiverat med en lagstiftning om säkerhetszoner.

Utöver detta vill jag föra fram följande.

I promemorian anges att effektivitetsvinsten med förslaget inte kan förväntas vara stor i den meningen att det kommer medföra att ett stort antal fler skjutningar och sprängningar kan förhindras. Det förs också fram att visitationszonernas effekt på gängbrottsligheten i Danmark inte har utvärderats och att det inte heller finns någon forskning om deras påverkan på den danska utvecklingen.

Det är också värt att påpeka att dansk polis, enligt vad som nämns i promemorian, inte har den generella befogenheten att i brottsförebyggande syfte genomföra kroppsvisitationer och husrannsakan i fordon som polisen i Sverige har.

Det finns också tydliga risker och andra negativa följder med förslaget. Utredaren redogör för dessa på ett utförligt och bra vis. Det handlar framför allt om fler intrång i enskildas personliga integritet. Personer som helt saknar koppling till kriminalitet, däribland barn, kan komma att bli föremål för tvångsåtgärder. Det finns en risk för att befogenheterna kommer att användas på ett sätt som upplevs som diskriminerande och stigmatiserande inom de områden som berörs och i förlängningen få oönskade konsekvenser i ett större samhällsligt perspektiv. Enskilda ingripanden riskerar att hamna i konflikt med barnets bästa enligt barnkonventionen. Enligt min mening väger eventuella vinster med säkerhetszoner inte upp de negativa konsekvenser som kan följa av en sådan åtgärd.

Sammanfattningsvis kan jag inte se att utredaren visat behovet och nyttan av förslaget om säkerhetszoner och att det är proportionerligt. Förslaget utgör en inte

godtagbar begränsning av det grundlagsfästa skyddet mot kroppsvisitation och husrannsakan (se 2 kap. 6, 20 och 21 §§ regeringsformen).

Om regeringen ändå väljer att gå vidare med förslaget om säkerhetszoner bör regleringen vara tidsbegränsad för att möjliggöra en utvärdering.

Synpunkter på remisstiden

Vid beredningen av regeringsärenden ska behövliga upplysningar och yttranden inhämtas från berörda myndigheter (se 7 kap. 2 § regeringsformen).

Remissförfarandet är centralt vid lagstiftningsärenden. Remissinstanserna måste därför få tillräckligt med tid för att överväga förslagen (se t.ex.

Konstitutionsutskottets yttr. 2013/14:KU6y s. 5 f.).

Promemorian har remitterats med en svarstid på fem veckor, med mellanliggande jul- och nyårshelger. Remissinstanserna har alltså fått en avsevärt kortare tid på sig än vad som är brukligt. Några sakliga skäl till varför det är så bråttom framgår inte av det remitterade underlaget.

Promemorians förslag innebär en begränsning av enskildas grundläggande fri- och rättigheter och det finns farhågor om långtgående negativa konsekvenser. Behovet av åtgärder kan ifrågasättas. Förslaget utgör dessutom en principiell nyhet när det gäller tvångsmedelsanvändning. För ett sådant fall är det särskilt viktigt att remissinstanserna ges förutsättningar att göra den grundliga analys som är motiverad. Jag får konstatera att remisstiden inte medgett det i det här fallet. Det är otillfredsställande och riskerar att försämra kvaliteten på lagstiftningsarbetet.

Inför upprättandet av detta yttrande har jag samrått med chefsjustitieombudsmannen Erik Nymansson som har tillsyn över de allmänna förvaltningsdomstolarna.

Yttrandet har beslutats av JO Per Lennerbrant. Dokumentet har fastställts digitalt och har ingen underskrift.

Rättssakkunniga Leo Nilsson Nannini har föredragit ärendet och tf. byråchefen Lovisa Johansson har deltagit i beredningen.